

Open Schools Journal for Open Science

Vol 3, No 8 (2020)

Η τοπική παράδοση της καλλιέργειας της ελιάς στη Λέσβο, αναδεικνύει νέους τρόπους περιβαλλοντικής διαχείρισης της καλλιέργειας

Δημήτριος Κουρούτσαλης, Νικόλαος Βουρνάζος, Προκόπιος Κουτσοκουλής, Χαράλαμπος Ιορδάνου, Ελπίδα Μαθιουδάκη, Γίτσα Δήμητρα, Ευστρατία Λεοντή, Ελένη Καλδέλη, Αντριάννα Αντώνογλου, Δημήτριος Αιβαλιώτης, Γεώργιος Διγιδίκης, Βλάσσιος Ταμβακέρας

doi: [10.12681/osj.24379](https://doi.org/10.12681/osj.24379)

Copyright © 2020, Δημήτριος Κουρούτσαλης, Νικόλαος Βουρνάζος, Προκόπιος Κουτσοκουλής, Χαράλαμπος Ιορδάνου, Ελπίδα Μαθιουδάκη, Γίτσα Δήμητρα, Ευστρατία Λεοντή, Ελένη Καλδέλη, Αντριάννα Αντώνογλου, Δημήτριος Αιβαλιώτης, Γεώργιος Διγιδίκης, Βλάσσιος Ταμβακέρας

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κουρούτσαλης Δ., Βουρνάζος Ν., Κουτσοκουλής Π., Ιορδάνου Χ., Μαθιουδάκη Ε., Δήμητρα Γ., Λεοντή Ε., Καλδέλη Ε., Αντώνογλου Α., Αιβαλιώτης Δ., Διγιδίκης Γ., & Ταμβακέρας Β. (2020). Η τοπική παράδοση της καλλιέργειας της ελιάς στη Λέσβο, αναδεικνύει νέους τρόπους περιβαλλοντικής διαχείρισης της καλλιέργειας. *Open Schools Journal for Open Science*, 3(8). <https://doi.org/10.12681/osj.24379>

Η τοπική παράδοση της καλλιέργειας της ελιάς στη Λέσβο, αναδεικνύει νέους τρόπους περιβαλλοντικής διαχείρισης της καλλιέργειας.

Κουρούτσαλης Δημήτριος¹, Βουρνάζος Νικόλαος¹, Κουτσοκουλής Προκόπιος¹, Ιορδάνου Χαράλαμπος¹, Μαθιουδάκη Ελπίδα¹, Γίτσα Δήμητρα¹, Λεοντή Ευστρατία¹, Καλδέλη Ελένη¹, Αντώνογλου Αντριάννα¹, Αιβαλιώτης Δημήτριος², Διγιδίκης Γεώργιος³, Ταμβακέρας Βλάσσιος⁴

¹Πειραματικό ΓΕΛ Μυτιλήνης, Μυτιλήνη, Ελλάδα

²Βιολόγος, Πειραματικό ΓΕΛ Μυτιλήνης, Μυτιλήνη, Ελλάδα

³Φιλολόγος, Πειραματικό ΓΕΛ Μυτιλήνης, Μυτιλήνη, Ελλάδα

⁴Χημικός, Πειραματικό ΓΕΛ Μυτιλήνης, Μυτιλήνη, Ελλάδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή αποτελεί μια έρευνα στο Ιστορικό αρχείο Αιγαίου «Εργάνη», στα πλαίσια προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, όπου οι μαθητές με την εποπτεία καθηγητών ερεύνησαν το Αρχείο Εργάνη προσπαθώντας να μάθουν τους παραδοσιακούς τρόπους καλλιέργειας της ελιάς και έτσι να αντλήσουν ιδέες και εμπειρίες παλαιότερων μεγαλοκαλιεργητών συγκρίνοντας τες με τα σημερινά δεδομένα. Τμήμα αυτής της εργασίας αποτελεί και η παρουσίαση αυτή. Όλες οι φωτογραφίες είναι της εποχής αυτής ιδιοκτησία του Ιστορικού Αρχείου «Εργάνη».

Δύο έννοιες που στην πορεία των αιώνων συγκρούστηκαν ανελέητα ήταν η πρόοδος και παράδοση, η παράδοση που απαξιωτικά ταυτίστηκε με το ξεπερασμένο και το παρωχημένο. Σήμερα ξεπερασμένη και παρωχημένη θεωρείται αυτή καθαυτή η αντιπαράθεση, αφού έχει

γίνει πλέον αντιληπτό ότι μόνο μέσα από τη διαλεκτική σύνθεση των δύο αυτών, κατ' επίφαση αντιτιθέμενων εννοιών, μπορεί να υπάρξει πραγματική πρόοδος και εξέλιξη. Μέσα σ' αυτή τη λογική, της αρμονικής συνύπαρξης και του αμοιβαίου εμπλουτισμού εξέλιξης και παράδοσης, εμπίπτει και η παρούσα εργασία για την ελιά. Ο Μυτιληνιός αγάπησε την ελιά, την προστάτεψε, την καλλιέργησε με ιδιαίτερο μεράκι, ασχολήθηκε μαζί της επιστημονικά. Από ερασιτέχνης έγινε ευρεσιτέχνης. Την τραγούδησε, την ζωγράφησε, την έκανε ποίημα, έζησε με αυτή, γι' αυτό και η ελιά του ανταπέδωσε αυτή τη λατρεία. Τον έζησε τις δύσκολες εποχές, του πάντρεψε τα παιδιά ως προίκα, τον ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο και τον έκανε γνωστό σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης.

Μια κλασική περίπτωση Μυτιληνιού που οι ιδέες και οι πρακτικές του για την εποχή του ήταν πρωτοποριακές και καινοτόμες είναι αυτή της οικογένειας Κουρτζή και συγκεκριμένα, του Μίτσα Κουρτζή. Μετά τη «Μεγάλη Καμάδα», που συνέβη από το κρύο στη Μυτιλήνη το 1850, καταστράφηκε όλη η πανίδα και χλωρίδα του νησιού. Όμως, οι Μυτιληνιοί δεν απογοητεύονται. Ξαναφυτεύουν τα απέραντα ελαιοκτήματά τους με πολλές ποικιλίες ελαιόδενδρων, ποικιλίες που έχουν διαφορετικές ιδιότητες-ικανότητες επιβίωσης και καρποφορίας, κάτι που συναντάμε να διδάσκεται στα σημερινά βιβλία της περιβαλλοντολογίας.

Οι προτάσεις του Κουρτζή εμπίπτουν μέσα σε αυτή την προσπάθεια, όπως διαπιστώνεται από τις σημειώσεις του, που είναι όντως καινοτόμες, πρωτοπόρες με οικονομικό υπόβαθρο και περιβαλλοντική ευαισθησία. Η καλλιέργεια σύμφωνα με αυτές περιελάμβανε το δραστικό κλάδεμα των δέντρων, τον χωρισμό του κτήματος ανάλογα με τα εδάφη και τις αποδόσεις και την ταυτοποίηση του κάθε δέντρου. Αυτό σήμαινε παρακολούθηση και καταγραφή της ανάπτυξης της ανθοφορίας και του καρπού, όργωμα και κλάδεμα, πειραματισμούς γύρω από τις μεθόδους ελαιοσυλλογής, διαδικασίες που είχαν ως τελικό αποτέλεσμα να επιτευχθεί, τη δεκαετία του 1930, η μέγιστη στρεμματική απόδοση. Όσον αφορά στη λίπανση, όπως διαπιστώνεται από έγγραφα που βρέθηκαν στο αρχείο του, προτείνει συγκεκριμένο τρόπο που αφορά στον τρόπο σκαψίματος γύρω από το δένδρο περιμετρικά, στο βάθος και στην απόσταση από το δένδρο, όπως επίσης και τον τρόπο λίπανσης των πεδινών και ορεινών ελαιοδέντρων.

Διακρίνεται έτσι, πέραν του κέρδους, η μείωση της αλόγιστης χρήσης των λιπασμάτων με σκοπό την καλύτερη ποιότητα του λαδιού αλλά και η ελαχιστοποίηση των παρενεργειών από τη χρήση του λιπάσματος, δηλαδή το φαινόμενο του ευτροφισμού. Είναι τέλος, ο εφευρέτης της σύγχρονης μηχανής ελαιοσυγκομιδής, της επονομαζόμενης «Εργάνης» εκ του «Εργάνη Αθηνά». Παρατηρώντας τη βαρβαρότητα και την κακοποίηση που υποβάλλονταν τα ελαιόδεντρα κατά την ετήσια ελαιοκομιδή από τη χρήση μεγάλων, επιμήκη ξύλων, και έχοντας αναπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση, εφήυρε και κατασκεύασε πατέντα που εφάρμοσε πρώτα ο ίδιος στα δικά του μεγάλα ελαιοκτήματα. Στη συνέχεια, την παρουσίασε στην Ευρώπη σε παγκόσμια συνέδρια των Παρισίων και της Ρώμης (20-11-1926), και κατάφερε να την διοχετεύσει στη αγορά της Ελλάδος, αλλά και της Ευρώπης κάνοντάς την γνωστή σε όλο το κόσμο . Καταλήγοντας, γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα της μελέτης της παράδοσης, αφού μέσα σ' αυτή εντοπίζονται λύσεις σε περιβαλλοντικά θέματα και όχι μόνο, που ίσως ο σύγχρονος τρόπος σκέψης δεν μπόρεσε να διακρίνει. Αντίθετα, τις προσπέρασε και τις ξέχασε, περιμένοντας, όμως, να τις εφαρμόσει.

Λέξεις-κλειδιά:

Περιβάλλον, Παράδοση, Ελαιοκαλλιέργεια, περιβαλλοντική διαχείριση, Μίτσας Κουρτζής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εικόνα 1. Παραδοσιακός ελαιώνας του 1934

Οι περισσότεροι Μυτιληνιοί έχουμε μεγαλώσει και ανδρωθεί μέσα στους ελαιώνες που κυριαρχούν ως οικοσύστημα στη Λέσβο.

Ο Μυτιληνιός αγάπησε την ελιά, την προστάτεψε, την καλλιέργησε με ιδιαίτερο μεράκι, ασχολήθηκε μαζί της επιστημονικά. Από ερασιτέχνης έγινε ευρεσιτέχνης. Την τραγούδησε, την ζωγράφησε, την έκανε ποίημα. Η ελιά τον έζησε τις δύσκολες εποχές, του πάντρεψε τα παιδιά ως προίκα, τον ταξίδεψε σε όλο τον κόσμο, τον έκανε γνωστό σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης και γι' αυτό κι εκείνη του ανταπέδωσε αυτή τη λατρεία.

Ο παραγωγός της Μυτιλήνης μπορεί στο διάβα του χρόνου να ακολούθησε τις νέες εξελίξεις στον τομέα της καλλιέργειας της ελιάς, δεν αποκόπηκε όμως, ποτέ από την παράδοση. Αυτή αποτέλεσε την ακένωτη δεξαμενή ιδεών και καινοτομιών.

Εικόνα 2. Παραδοσιακές μαζώχτρες Μυτιληνιές

Μια κλασική περίπτωση Μυτιληνιού που οι ιδέες και οι πρακτικές του για την εποχή του ήταν πρωτοποριακές και καινοτόμες και θα μπορούσαν και σήμερα να αποτελέσουν οδηγό και πηγή

έμπνευσης των συγχρόνων είναι αυτή της οικογένειας Κουρτζή και συγκεκριμένα του Μίτσα Κουρτζή.

Ο ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΣ ΜΕΓΑΛΟΚΤΗΜΑΤΙΑΣ ΜΙΤΣΑΣ ΚΟΥΡΤΖΗΣ

Μελετώντας το Αρχείο «Εργάνη» της οικογένειας Κουρτζή, πολλά στοιχεία του οποίου, ευγενώς μας παραχώρησε ο υπεύθυνός του κ. Κρίστης Κοναρής, μπορούμε να βγάλουμε πλείστα όσα συμπεράσματα.

Εικόνα 3. Μίτσας Κουρτζής

Η μεγάλη αστική οικογένεια των Κουρτζή, έχοντας ως κύρια ενασχόληση την καλλιέργεια και εμπορία της ελιάς και χρησιμοποιώντας τα χρήματα από αυτή την ασχολία δραστηριοποιήθηκε στον εφοπλιστικό, τραπεζικό, χρηματιστηριακό τομέα καθώς και στο εμπόριο σε όλη τη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα.

Εκείνο όμως, που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι μέχρι την εποχή που ο Μίτσας Κουρτζής εμφανίζεται, η καλλιέργεια της ελιάς ήταν εντελώς πρωτόγονη και οι τότε περιηγητές αναφέρονταν στους τεράστιους ελαιώνες της Λέσβου, τα δένδρα των οποίων όμως, ήταν εντελώς απεριποίητα και η εικόνα εγκατάλειψης εντονότατη.

Μετά τη «Μεγάλη Καμάδα», τις πολύ, δηλαδή, χαμηλές θερμοκρασίες που έπληξαν το νησί το 1850 και που εξαιτίας τους καταστράφηκε μεγάλο μέρος της πανίδας και χλωρίδας του νησιού, οι Μυτιληνιοί δεν το έβαλαν κάτω. Ξαναφύτευσαν τα απέραντα ελαιοκτήματά τους με πολλές νέες ποικιλίες ελαιόδενδρων, ποικιλίες που είχαν διαφορετικές ιδιότητες-ικανότητες επιβίωσης

και καρποφορίας, κάτι που συναντάμε στα σημερινά βιβλία της περιβαλλοντολογίας .

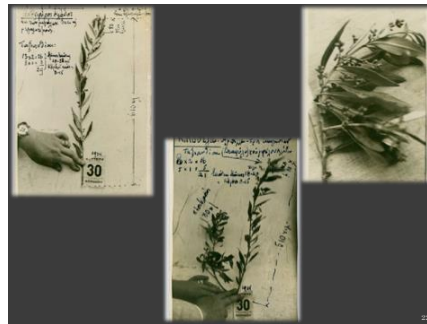
Εικόνα 4. Ελαιώνας της οικογένειας Κουρτζή.

Το νησί με τη φιλοπονία των κατοίκων του και την έλευση στις αρχές του 20ου αιώνα των προσφύγων από τη Μικρασία θα ανακάμψει από το πλήγμα της τεράστιας παγωνιάς που υπέστη. Στο πλαίσιο αυτής της ανάκαμψης και με σημαντική συμβολή σ' αυτήν, εντάσσονται και οι σκέψεις-προτάσεις του Μίτσα Κουρτζή, όπως διαβάζουμε στις σημειώσεις του. Προτάσεις και σκέψεις όντως καινοτόμες, εφευρετικές, πρωτοπόρες με οικονομικό υπόβαθρο και περιβαλλοντική ευαισθησία.

Οι φωτογραφίες που καταχωρίζονται τραβήχτηκαν από τον Μίτσα Κουρτζή κατά τη διάρκεια μετρήσεών του στο πλαίσιο της συστηματικής καλλιέργειας που εφήρμοσε κυρίως, τη δεκαετία του 1930, κατά τα ιταλικά πρότυπα, σε κτήμα της οικογένειάς του.

Η καλλιέργεια αυτή περιελάμβανε το δραστικό εκλεκτικό και προσεκτικό κλάδεμα των δέντρων, τον χωρισμό του κτήματος ανάλογα με τα εδάφη και τις αποδόσεις και την ταυτοποίηση του κάθε δέντρου. Αυτό σήμαινε παρακολούθηση και καταγραφή της ανάπτυξης της ανθοφορίας και του καρπού, όργωμα και κλάδεμα, πειραματισμούς γύρω από τις μεθόδους ελαιosuλλογής, διαδικασίες που είχαν ως τελικό αποτέλεσμα την επίτευξη στη δεκαετία του 1930 της μέγιστης στρεμματικής απόδοσης, αυξάνοντας την παραγωγή κατά 100%.

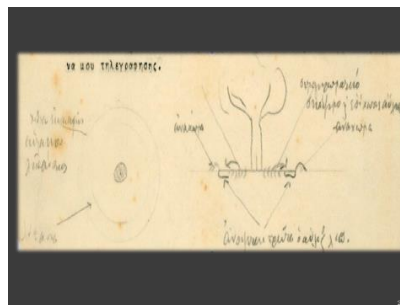

Εικόνα 5. Μελέτες Μίτσα Κουρτζή, ταξιανθιών ελιάς

Όσον αφορά στη λίπανση, όπως φαίνεται σε σημειώσεις που βρέθηκαν στο αρχείο του, προτείνει συγκεκριμένες μεθόδους που αφορούν στον τρόπο σκαψίματος γύρω από το δένδρο περιμετρικά, στο βάθος και στην απόσταση από το δένδρο, καθώς επίσης, και στον τρόπο λίπανσης των πεδινών και ορεινών ελαιοδένδρων.

Στις σημειώσεις του αυτές γίνεται εμφανές ότι δεν ενέκρινε καθόλου την μέχρι τότε μέθοδο λίπανσης σε στενούς αύλακες όπου η μεγαλύτερη ποσότητα λιπάσματος ρίχνονταν συσσωρευμένα κι όχι ισοκατανεμημένα.

Εικόνα 6. Σχεδιάγραμμα τρόπου λίπανσης.

Αναφέρει συγκεκριμένα ότι πρέπει να δημιουργείται αύλακας γύρω από το δέντρο πλάτους 40

εκατοστών περίπου και βάθος 10 έως 15 εκατοστών τροποποιούμενος στην περίπτωση που το έδαφος θα είναι βραχώδες και, κατά συνέπεια, οι ρίζες του δένδρου επιφανειακές. Στον αύλακα αυτόν το λίπασμα επισημαίνει ότι πρέπει να διασκορπίζεται με το χέρι σε όλη την επιφάνειά του, σαν ένα πουδράρισμα, που θα καλύψει ελαφρώς το χώμα, χωρίς όμως, να ρίπτεται πουθενά συσσωρευμένα. Αν το χώμα είναι βραχώδες επισημαίνει ότι απαιτείται μικρότερη ποσότητα. Με την αυλάκωση γίνεται εξοικονόμηση λιπάσματος που θα απέβαινε άχρηστο και ίσως, επιβλαβές για το ριζικό σύστημα του δένδρου.

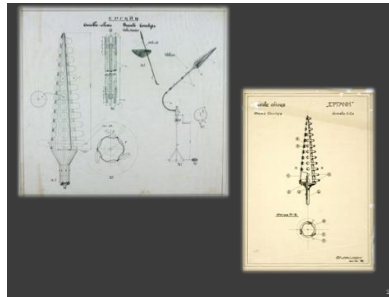
Και αλλού μεταξύ άλλων αναφέρει ότι μετά την τοποθέτηση του λιπάσματος περιμετρικά του δένδρου, ο καλλιεργητής πρέπει να σκάπτει εσωτερικά και προς το μέρος του κορμού ένα κύκλο και με τα χώματά του να καλύπτεται το λίπασμα, σχηματίζοντας έτσι, ένα ανάχωμα που θα αυξήσει τη συγκράτηση του νερού της βροχής. Με την κάλυψη εμποδίζεται, παράλληλα, η εξάτμιση και το καλλιεργημένο έδαφος διατηρεί περισσότερο βρόχινο νερό.

Διακρίνεται έτσι, πέραν του οικονομικού οφέλους, η μείωση της αλόγιστης χρήσης των λιπασμάτων με σκοπό την καλύτερη ποιότητα του ελαιολάδου, αλλά και η ελαχιστοποίηση των παρενεργειών από τη χρήση του λιπάσματος, δηλαδή του φαινομένου του ευτροφισμού.

Ο ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΚΤΗΜΑΤΙΑΣ ΜΙΤΣΑΣ ΚΟΥΡΤΖΗΣ

Ο Μυτιληνιός Μίτσας Κουρτζής είναι ο εφευρέτης του μηχανικού τρόπου ελαιοσυγκομιδής. Είναι αυτό που πρώτος, στην τρίτη δεκαετία του 20ου αιώνα, κατασκεύασε μηχανήμα ελαιοσυγκομιδής, την επονομαζόμενη «Εργάνη», εκ του «Εργάνη Αθηνά». Παρατηρώντας τη βαρβαρότητα και την κακοποίηση που υποβάλλονταν τα ελαιόδεντρα κατά την ετήσια ελαιοκομιδή με τη χρήση ειδικών ραβδιών από ξύλο καστανιάς, τις «τέμπλες», και έχοντας αναπτυγμένη, όπως είπαμε, περιβαλλοντική συνείδηση εφευρίσκει μηχανήμα (πατέντα) που έφτιαξε και έβαλε σε εφαρμογή πρώτα ο ίδιος στα δικά του μεγάλα κτήματα.

Εικόνα 7. Σχέδιο πατέντας μηχανής ελαιοσυγκομιδής.

Στη συνέχεια την παρουσίασε στην Ευρώπη σε παγκόσμια συνέδρια των Παρισίων και της Ρώμης, και κατάφερε να τη διοχετεύσει στην αγορά της Ελλάδος και της Ευρώπης κάνοντας γνωστή τη μυτιληνιά πατέντα σε όλο το κόσμο. Απόδειξη της ευρύτατης απήχησης της καινοτομίας αυτής ήταν η παραγγελία από την Τράπεζα Αθηνών 200 μηχανημάτων για επίδειξη σε όλες τις ελαιοπαραγωγικές περιοχές τη Ελλάδα. Στην λογική των καινοτομιών του εμπίπτει και ένας νέος τύπος πλυντηρίου για τις ελιές εξαιρετικής χρηστικότητας.

Εικόνα 8. Παρουσίαση μηχανής ελαιοσυγκομιδής σε συνέδριο στη Ρώμη

Τέλος, εισηγήθηκε έναν πρωτοπόρο για την εποχή τρόπο παραγωγής λαδιού, αλλά και ολιστικής χρήσης των προϊόντων της επεξεργασίας αυτής. Η μέθοδος της εκχυμώσεως της ελιάς στηρίχθηκε στον διαχωρισμό της σάρκας της ελιάς από το κουκούτσι.

Συγκεκριμένα η καινοτομία του έγκειται:

- στην αντικατάσταση των δυο πιεστηρίων με ένα με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση μηχανημάτων
- στη μείωση της φθοράς των ελαιόπανων.
- στη σημαντικότερη μείωση της απαιτούμενης ιπποδύναμης, άρα στην εξοικονόμηση ενέργειας.
- στην περαιτέρω επεξεργασία του κουκουτσιού της ελιάς, εξάγοντας περισσότερο λάδι, αλλά και παράγοντας ζωοτροφές πλούσιες σε πρωτεΐνες και άριστη καύσιμη ύλη.
- στην ποσοτική βελτίωση του ελαιολάδου κατά 6-7% αλλά και στην ποιοτική του αναβάθμιση, χωρίς «ταλαιπωρία» της ελαιόσαρκας και χωρίς το κουκούτσι να επηρεάζει δυσμενώς τις οργανοληπτικές ιδιότητες του παραγόμενου ελαιολάδου.

Το εμπόριο του λαδιού της Μυτιλήνης εξαπλώθηκε σε όλη την Ελλάδα στις χώρες της Μεσογείου, κι έφτασαν με τα πλοία της οικογενείας Κουρτζή μέχρι τη Λατινική Αμερική. Το λεσβιακό λάδι που μέχρι τότε ήταν χαρακτηρισμένο ως χαμηλής ποιότητας, γίνεται ανταγωνιστικό των ευρωπαϊκών λαδιών όπως των ιταλικών, ισπανικών και γαλλικών. Τέλος, ο ίδιος επιχειρηματίας είχε δημιουργήσει και σαπουνοποιεία με πολύ καλής ποιότητας σαπούνια διαφόρων ειδών και ποιοτήτων.

Εικόνα 9. Φορτίο λαδιού και σαπουνιού προς το εξωτερικό.

Όπως φαίνεται απ' όλα αυτά ο Μίτσας Κουρτζής ήταν ένας πρωταθλητής της καινοτομίας και της περιβαλλοντικής σκέψης αφού τα ελαιοκρήματά του δεν τα αξιοποιούσε μόνο για την παραγωγή ελαιολάδου. Παράλληλα, ασκούσε και την κτηνοτροφία με τη βοσκή αιγοπροβάτων,

που, καταναλώνοντας τα φύλλα της ελιάς και τα χόρτα που προέκυπταν από την επιπλέον λίπανση, απέφευγε την απομύζηση των θρεπτικών συστατικών από την ανεπιθύμητη βλάστηση, παράγοντας γαλακτοκομικά προϊόντα υψίστης ποιότητας. Επίσης, ανέπτυξε την ορνιθοτροφία, αφού εκτός του ότι τα πουλερικά του κατανάλωναν όλα τα υπολείμματα, εξολόθρευαν και τα έντομα και σκουλήκια που παρασιτούσαν στα δένδρα. Πολύ σημαντική υπήρξε εξάλλου, και η επεξεργασία και χρήση των φύλλων της ελιάς ως φάρμακο, λίπασμα και ζωοτροφή. Εφήρμοσε δηλαδή, μια ολιστική δυναμική καλλιέργεια.

Εικόνα 10. Κτηνοτροφική μονάδα μέσα σε ελαιώνα Κουρτζή

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σήμερα, υπάρχουν αρκετοί μικροκαλλιεργητές οι οποίοι ασχολούνται συστηματικά με τη βιολογική καλλιέργεια της ελιάς παράγοντας μοναδικής ποιότητας λάδι, αλλά και άλλων προϊόντων, όπως εκείνων που οι πρόγονοί μας παρήγαγαν. Η οικονομική κρίση που κτύπησε τα τελευταία χρόνια τη χώρα μας και εξακολουθεί να την ταλανίζει έστρεψε πολύ κόσμο στην αξιοποίηση των παραγώγων της ελιάς ως θερμαντικής ύλης υποκαθιστώντας σε πολλά νοικοκυριά το πετρέλαιο ή το ηλεκτρικό ρεύμα.

Πιστεύουμε ότι η ανάκληση της παράδοσης και η χρησιμοποίηση πολλών προτάσεων και ιδεών θα μας δώσουν στα πλαίσια της σύγχρονης ζωής, τρόπους αποτελεσματικότερης αξιοποίησης και χρήσης που θα έχει όχι μόνο οικονομικό όφελος, αλλά κυρίως, περιβαλλοντικό, κάτι που εδώ και χρόνια έχουμε αμελήσει.

ΠΗΓΗ

- Ιστορικό αρχείο Αιγαίου «Εργάνη». <http://www.ergani-repository.gr/ergani/>

